

Oververtegenwoordiging verder ontcijferd. Een kwantitatief onderzoek naar sociale verschillen in verdenkingskansen en zelfgerapporteerd crimineel gedrag onder jongeren in Nederland (2021). Willemijn Bezemer en Arjen Leerkes (EUR, Rotterdam).

Thema: 1.9 toezicht en handhaving

Onderzoeksvragen:

1. In hoeverre beïnvloeden sociale en gedragsmatige kenmerken het aantal politieregistraties van Nederlandse jongeren die vergelijkbare misdrijven rapporteren?
2. Welke sociale kenmerken dragen bij aan de oververtegenwoordiging van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond in de verdachtenregistraties?
3. Hoe moeten we omgaan met data over zelfgerapporteerde criminaliteit om crimineel gedrag zo valide mogelijk in kaart te brengen en om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van sociale verschillen in verdenkingskansen?

Methoden van onderzoek

Kwantitatieve analyses van enquêtegegevens uit de Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit (MZJ) 2010 en 2015 die op individueel niveau werden gekoppeld aan verdachtenregistraties uit de basisvoorziening handhaving (BVH) voor de jaren 2005 tot en met 2015. Het analysebestand werd daarnaast verrijkt met enkele gegevens over buurt- en gemeentekennmerken afkomstig uit het Stelsel van Sociaal Statistische Bestanden (SSB).

Samenvatting

Er bestaan aanzienlijke verschillen in het aantal misdrijven waarvan jongeren uit verschillende sociale groepen – waaronder verschillende etnische groepen en jongeren met een verschillende sociaaleconomische positie – gemiddeld worden verdacht. Die verschillen kunnen het gevolg zijn van verschillen in crimineel gedrag onder de betreffende groepen, maar ze kunnen ook wijzen op verschillen in wat we in dit onderzoek de verdenkingskansen noemen: de kans dat gegeven crimineel gedrag leidt tot een registratie als verdachte bij de politie in combinatie met de kans dat een jongere wellicht ten onrechte wordt verdacht van een misdrijf. In de laatste jaren is er veel wetenschappelijk en maatschappelijk debat over dit thema, waarbij de aandacht vooral uitgaat naar de oorzaken van de verschillen in verdachtenpercentage tussen verschillende herkomstgroepen.

Het onderzoeksproject heeft twee doelen. Ten eerste willen we meer inzicht verschaffen in de oorzaken van sociale verschillen in verdenkingskansen en aandacht vragen voor verschillende vormen van ongelijkheid in dergelijke kansen die kunnen leiden tot een opstapelend effect. Daarbij beogen we de discussie over ‘etnisch profileren’ te verdiepen en te verbreden naar andere oorzaken van sociale verschillen in verdenkingskansen, die we ook aantreffen onder jongeren zonder migratieachtergrond. Ten tweede beogen we eventuele blinde vlekken bij de politie beter zichtbaar te maken, door te analyseren of er wellicht groepen jongeren zijn die relatief veel crimineel gedrag rapporteren, maar weinig in beeld komen bij de politie.

De analyse is gebaseerd op gegevens uit de Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit (MZJ) 2010 en 2015, waar jongeren van 12 tot en met 22 jaar rapporteerden over hun criminele gedrag. Deze data hebben we gekoppeld aan de basisvoorziening handhaving (BVH), het registratiesysteem van de politie waar alle verdachten van misdrijven in geregistreerd staan. Op deze manier kon worden bekeken of jongeren die een vergelijkbare mate en ernst van crimineel gedrag rapporteren van elkaar verschillen in de kans om in aanraking te komen met de politie. In de analyse is uiteindelijk gefocust op jongeren van 12 tot en met 18 jaar omdat voor deze leeftijdscategorie de meeste gegevens beschikbaar waren.

De eerste onderzoeksvraag die we door middel van dit onderzoek beantwoordden luidt: *In hoeverre beïnvloeden sociale en gedragsmatige kenmerken het aantal politieregistraties van Nederlandse jongeren die vergelijkbare misdrijven rapporteren?* We keken daarbij naar een groot aantal kenmerken die zijn te scharen onder de volgende thema's: demografische kenmerken (leeftijd, geslacht, herkomst, stedelijkheid van de woongemeente),

sociaaleconomische kenmerken (opleidingsniveau van de jongere en de ouders, arbeidsmarktparticipatie van de ouders, het behoren tot een (g)een oudergezien), gemiddeld buurtinkomen en waarde van de woningen in de buurt), en verschillende aspecten van sociale deviantie die niet strafbaar zijn als misdrijf (hangen op straat, delinquente vrienden hebben, alcohol en drugsgebruik, een positievere houding ten aanzien van criminaliteit), en verschillende zogeheten *social difficulties*, waaronder gedragsproblemen en emotionele problemen.

Onze analyse suggereert dat de volgende karakteristieken verband houden met een verhoogde verdenkingskans: een jongen zijn, een oudere tiener zijn in plaats van een vroege tiener, een niet-westerse herkomst hebben (vooral een Antilliaanse of Marokkaanse herkomst), een lagere sociaaleconomische status hebben, wonen in een meer verstedelijkte omgeving, regelmatig rondhangen op straat, alcohol- en drugsgebruik, een positievere houding ten opzichte van criminaliteit, en het hebben van gedragsproblemen, met uitzondering van emotionele problemen die juist samen lijken te hangen met een *lagere* verdenkingskans. Vooral de sociaaleconomische status, de etnische herkomst, het geslacht en de stedelijkheid blijken na controle voor de ernst en frequentie van crimineel gedrag een sterk effect te hebben op het aantal verdachtenregistraties. Volgens de analyses is het aantal registraties onder vwo'ers bijvoorbeeld gemiddeld tussen de vier en vijf keer lager dan onder vmbo'ers die een vergelijkbare mate en ernst van crimineel gedrag rapporteren. Jongens hebben daarnaast gemiddeld ongeveer drie keer zoveel verdachtenregistraties op hun naam staan dan meisjes die een vergelijkbare ernst en frequentie van crimineel gedrag rapporteren. Jongeren die in een sterk verstedelijkte omgeving wonen hebben gemiddeld tussen de 2,5 en 3,5 keer zo veel verdachtenregistraties op hun naam staan als jongeren in meer rurale omgevingen die vergelijkbare misdrijven rapporteren.

De tweede onderzoeksvraag die we behandelden is: *Welke sociale kenmerken dragen bij aan de oververtegenwoordiging van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond in de verdachtenregistraties?* We zien dat jongeren met een niet-westerse herkomst gemiddeld van aanzienlijk meer misdrijven worden verdacht dan jongeren zonder migratieachtergrond. Als we alleen controleren voor geslacht en leeftijd dan hebben niet-westerse jongeren met een migratieachtergrond tussen de drie ('overige migratieachtergrond') en zeven (Antilliaanse achtergrond) keer zoveel verdachtenregistraties in het BVH dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Afhankelijk van de herkomstgroep en gehanteerde analysevariant, verklaart het zelfgerapporteerde delictgedrag, na controle voor sociale wenselijkheid, tot 29 procent van de verschillen in het aantal BVH-registraties. Met uitzondering van de Turks-Nederlandse jongeren, rapporteren jongeren uit de overige herkomstgroepen met een migratieachtergrond dus gemiddeld inderdaad meer crimineel gedrag dan jongeren zonder migratieachtergrond, vooral als rekening wordt gehouden met onderrapportage als gevolg van sociale wenselijkheid. Tegelijkertijd verklaart die hogere mate van zelfgerapporteerd crimineel gedrag de verschillen tussen herkomstgroepen maar ten dele. Het grote onderscheid in het aantal verdachtenregistraties tussen jongeren met en zonder migratieachtergrond lijkt vooral verband te houden met etnische verschillen in sociaaleconomische status. Daarnaast lopen jongeren met een migratieachtergrond, na controle voor gerapporteerd crimineel gedrag, een verhoogd risico op een verdachtenregistratie omdat ze vaak in een grote stad wonen. Tussen de 40 en 55 procent van de verschillende aantallen registraties tussen herkomstgroepen zijn te herleiden tot 'klasse' en stedelijkheid. De onderzochte aspecten van sociale deviantie blijken vooral samen te hangen met verschillen in de verdenkingskans *binnen* elke herkomstgroep en verklaren niet zozeer de verschillen tussen herkomstgroepen.

Na controle voor crimineel gedrag en de overige demografische, sociaaleconomische, sociale en gedragsmatige karakteristieken die in de analyse werden meegenomen, hebben jongeren met een migratieachtergrond gemiddeld nog steeds twee tot drie keer meer misdrijven op hun naam staan dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. We veronderstellen dat deze resterende effecten een aanduiding geven van de omvang van etnische discriminatie vanuit burgers en/of agenten. Ook kunnen ze wijzen op problemen in de interacties tussen subgroepen met een migratieachtergrond enerzijds en burgers en

agenten anderzijds die niet te herleiden zijn tot algemene risicofactoren. Deze mechanismen lijken voor de onderzochte periode vooral te spelen onder jongeren met een Marokkaanse of Antilliaanse achtergrond, aangezien het onverklaarde effect van herkomst bij hen groter is dan bij de andere groepen met een migratieachtergrond. De omvang van de resterende effecten blijkt samen te hangen met wat we uit ander onderzoek weten over de beeldvorming onder autochtone Nederlanders ten aanzien van verschillende migrantengroepen in Nederland.

De derde en laatste onderzoeksvraag die we hebben geadresseerd luidt: *Hoe moeten we omgaan met data over zelfgerapporteerde criminaliteit om crimineel gedrag zo valide mogelijk in kaart te brengen en om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van sociale verschillen in verdenkingskansen?* Een centraal punt van overweging in dit onderzoek is de validiteit (geldigheid) van zelfgerapporteerd crimineel gedrag. Om sociale verschillen in verdenkingskansen te identificeren is het niet per se nodig dat jongeren alle gepleegde misdrijven rapporteren. Het is echter wel belangrijk dat de onderrapportage niet systematisch verschilt tussen de onderzochte groepen. Wanneer we zien dat jongeren met een niet-westerse herkomst veel vaker in beeld komen bij de politie dan je zou verwachten naar aanleiding van het zelfgerapporteerde criminele gedrag, ontstaat de vraag: is dit het gevolg van een grotere verdenkingskans of is dit het gevolg van een verminderde bereidheid onder deze groepen om delicten te rapporteren in de MZJ? We hebben daarom uitgebreid onderzocht hoe sociale wenselijkheid het beste kan worden gemeten op een manier die vergelijkbaar is tussen de verschillende herkomstgroepen, waarbij we uiteindelijk gebruik maakten van 6 van de 11 items in de MZJ die meten in hoeverre een jongere geneigd is om sociaal wenselijk te antwoorden. Vervolgens is er in de analyse op drie verschillende manieren rekening gehouden met sociale wenselijkheid.

De eerste methode is om sociale wenselijkheid als controlevariabele toe te voegen aan het model. De tweede methode is om naast de controle voor sociale wenselijkheid ook de respondenten met de hoogste scores op de sociale wenselijkheidsschaal te verwijderen uit de analyse. De analyses suggereren namelijk dat vooral jongeren met een migratieachtergrond die zeer hoog scoren op sociale wenselijkheid crimineel gedrag verzwijgen, terwijl er onder jongeren met lagere scores op sociale wenselijkheid geen systematische verschillen werden gevonden in onderrapportage naar herkomst. De derde methode is om de zelfgerapporteerde delicten van de respondenten die het hoogst scoren op de sociale wenselijkheidsschaal te markeren als missende data, en deze waarden vervolgens door middel van zogeheten meervoudige imputatie te schatten op basis van de patronen die bestaan onder de respondenten die laag scoren op sociale wenselijkheid. In overeenstemming met de literatuur over imputatie en onbetrouwbaar responsgedrag schatten wij in dat deze laatste methode van analyseren de meest valide resultaten oplevert. Wanneer we deze drie methoden met elkaar vergelijken dan zien we niettemin dat de resultaten sterk met elkaar overeenkomen. In de grote lijnen komen steeds dezelfde patronen naar voren uit de drie analysemethoden.

We hebben tevens aparte analyses verricht voor afzonderlijke herkomstgroepen. Uit aparte analyses voor jongeren met en zonder migratieachtergrond komt naar voren dat de factoren die de verschillen in verdenkingskansen naar herkomst voor een groot deel verklaren (sociaaleconomische status en stedelijkheid) ook samen lijken te hangen met verschillen in verdenkingskansen binnen de afzonderlijke groepen. Dat suggereert dat het voor een belangrijk deel gaat om algemene risicofactoren. Dat maakt het onaannemelijk dat de gevonden effecten van bijvoorbeeld opleidingsniveau, stedelijkheid en leeftijd louter verklaard kunnen worden uit herkomstgebonden verschillen in sociale wenselijkheid.

Aanbevelingen

In de conclusie van het rapport worden enkele aanbevelingen gedaan om de omvang van sociale ongelijkheid in verdenkingskansen te beperken. Ook worden er enkele onderzoeksaanbevelingen gedaan. Zo wordt er aangeraden om nieuwe edities van de Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit standaard te gaan koppelen met politiegegevens, zodat sociale verschillen in verdenkingskansen gemonitord kunnen gaan worden en er meer onderzoek kan worden gedaan naar de achtergronden van die verschillen. Daarnaast wordt

gereflecteerd op het mogelijke belang van gebiedsgebonden politiezorg met het oog op het beperken van etnische en sociaaleconomische ongelijkheid in verdieningskansen.